

Recenzja

pracy doktorskiej mgr Jadwigi Witek,
*pt. Język informacyjno-wyszukiwawczy w systemie komunikacji wizualnej
biblioteki akademickiej*

przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Wiesława Babika.

Rola języków informacyjno-wyszukiwawczego (JIW) w działalności systemów informacyjno-wyszukiwawczych (SIW), w tym w szczególności bibliotek naukowych, jest powszechnie znana i od dawna dobrze opisana. Pozwalają one na stworzenie narzędzia wyszukiwawczego (katalogu, w tym komputerowego – OPAC), prezentującego cechy zasobu informacyjnego. Obecnie języki te traktowane są jako rodzaj systemów organizacji wiedzy (SOW), funkcjonujących w bardzo różnych miejscach świadczenia usług informacyjnych, zarówno działających w sposób tradycyjny, jak i skomputeryzowany. Przy czym typowym zjawiskiem jest tworzenie rozwiązań hybrydowych, w których doświadczenia tradycyjnych SIW łączone są z możliwościami i potrzebami technik komputerowych, w tym sieci rozległych.

Recenzowana praca dotyczy funkcjonalności skomplikowanego systemu informacyjnego, jako całość tworzącego otoczenie informacyjne dużej biblioteki uczelnianej, o uniwersalnym zakresie zbiorów. Złożoność tego systemu potęgowana jest przyjętymi rozwiązaniami organizacyjnymi udostępniania zbiorów, gdyż projekt Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka (CINiBA) Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach został w taki sposób pomyślany, aby umożliwić otwarty dostęp dla czytelników do dużej części zbiorów połączonych bibliotek obu wymienionych uczelni. W związku z tym w przestrzeni informacyjnej nowej placówki muszą współistnieć dwa odrębne, ale ściśle powiązane ze sobą narzędzia informacyjne: OPAC biblioteki z jego JIW oraz wspomniany w tytule rozprawy system komunikacji wizualnej (SKW),

funkcjonujący w fizycznej przestrzeni gmachu bibliotecznego, oparty na uproszczonej wersji tego samego JIW.

W takich warunkach modyfikacji ulega funkcjonalność tradycyjnie stosowanych bibliotecznych JIW, takich jak klasyfikacje biblioteczne. Zmiany te z kolei wymuszają modyfikacje samych JIW, w tym ich struktury, stosowanych poziomów szczegółowości indeksowania itp. Jednocześnie wpływają na sposób funkcjonowania pozostałych elementów systemu informacyjnego, takich jak zbiór dokumentów i jego organizacja, zasoby metadanych (zwykle w formie cyfrowej), zasady katalogowania, formaty danych, interfejsy użytkownika (manualne i komputerowe) oraz ludzie (pracownicy bibliotek o różnych umiejętnościach, użytkownicy informacji o różnych potrzebach informacyjnych oraz różnego rodzaju dostawcy).

Dalsza część recenzji podzielona została na kilka części, pozwalających ocenić przedłożoną rozprawę według wymogów formalnych i merytorycznych dotyczących prac naukowych na stopień doktorski.

1. Ocena rozprawy – cechy formalne i projekt badawczy.

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska mgr Jadwigi Witek mieści się w dyscyplinie nauk o komunikacji społecznej i mediach, usytuowana jest bowiem w nurcie badań komunikacji naukowej, w zakresie skomputeryzowanych, hybrydowych systemów informacyjnych wspierających naukę. W systemach takich problemy JIW wpływają na organizację tzw. systemów komunikacji wizualnej, stając się ich częścią. Tematyka ta łączy zagadnienia informatologii, komunikacji i zarządzania informacją, naukoznawstwa (organizacji procesu naukowego), lingwistyki, psychologii i kogniistyki oraz zastosowania nowych technologii (technologii informacyjnych, IT). Szczególną uwagę Autorka poświęciła miejscu JIW w obszarze bibliotecznej komunikacji wizualnej. Jest to o tyle słuszne, że łatwo jesteśmy w stanie zauważyć rosnącą rolę komunikacji wizualnej we wszystkich dziedzinach życia; zjawiska te nie omijają także obszarów związanych z komunikacją naukową i bibliotek uczelnianych, znajdujących się w ich centrum. Słuszne jest więc wskazywanie na zmiany, które w efekcie dotyczą same biblioteki, wynikające np. ze wzrostu samodzielności użytkowników, do czego przyzwyczały ich zasady działania serwisów internetowych.

Na tym tle rozprawa stanowi kompetentną, dokumentacyjno-analityczną prezentację badań w wybranym zakresie: komunikacji wizualnej i wizualizacji informacji służącej realizacji potrzeb informacyjnych użytkowników bibliotek naukowych. Przy czym, jak podkreśla Autorka, pewnym utrudnieniem jest zróżnicowanie potrzeb użytkowników

biblioteki w zakresie wizualizacji informacji, które powoduje, że system komunikacji wizualnej (SKW) powinien być dostosowany do zaspakajania tych zróżnicowanych wymogów. Taki punkt widzenia spowodował, że recenzowana praca ma w dużej części charakter wdrożeniowy: zawiera dość szczegółowy opis działań i rozwiązań przyjętych podczas projektowania SOW wybranej biblioteki akademickiej. Co istotne, Autorka dysertacji była członkiem zespołu projektantów tego SOW, prezentuje więc w dużej mierze wyniki własnej pracy. Ten empiryczny materiał został dodatkowo uzupełniony wynikami badań własnych, realizowanych z wykorzystaniem kilku metod: ankietowej, wywiadów i eksperymentów. Badania te miały określić poziom satysfakcji użytkowników biblioteki z zaprojektowanych rozwiązań oraz wskazać na rolę JIW w bibliotecznym SKW z punktu widzenia jego użytkowników.

1.1. Definicje, cele badawcze, hipotezy i metodologia

Autorka recenzowanej pracy uzasadnia podjęcie tematu rozprawy niedostateczną reprezentacją zagadnień systemów komunikacji wizualnej w informatologii. W literaturze naukowej brak nawet odpowiedniej definicji tego zjawiska. Od precyzyjnego **zdefiniowania** podstawowych terminów rozpoczęła więc Autorka prezentację wyników swoich badań. Wymieniony w tytule rozprawy system komunikacji wizualnej (SKW) ogólnie jest definiowany jako *system informacji i jej fizycznych nośników, kierujący do określonego miejsca w bibliotece, jak np.: miejsce książki, czasopisma, czy innego dokumentu na półce w strefie wolnego dostępu* (s. 27). W kolejnej definicji, bardziej dostosowanej do sytuacji komunikacyjnej będącej przedmiotem badań przedstawionych w rozprawie, mowa jest o SKW biblioteki hybrydowej z wolnym dostępem do zbiorów i wskazuje na rolę JIW w tym systemie: *jest to zestaw elementów połączonych ze sobą relacjami zdefiniowanymi przez jego JIW, w tym JIW-WD, realizujący proces interakcji czytelnika ze zbiorami bibliotecznymi poprzez dedykowane komponenty, zarządzający przestrzenią informacyjną biblioteki* (s. 28). W takim sensie SKW może być traktowany jako narzędzie przyjazne użytkownikowi, służące jego interakcji z biblioteką. W definicji tej użyty został symbol JIW-WD, oznaczający JIW zmodyfikowany dla stosowania w wolnym dostępie. W pracy rolę tę spełnia odpowiednio dostosowana UKD. Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że jednocześnie ta sama klasyfikacja (UKD) jest w CINIbA stosowana w swojej standardowej wersji (w OPAC systemie zwanym INTEGRO), to zrozumiemy wielowarstwowość i poziom skomplikowania przedmiotu opisywanego w pracy. Cytowana definicja wskazuje na ścisłe relacje pomiędzy SKW i użytym w jego obrębie JIW. Występowanie tych związków jest także główną **tezą**

przedstawionej pracy, Autorka pisze o JIW jako „kluczowym składniku” (elemencie) SKW w bibliotece naukowej. Taki punkt widzenia jest wyraźnie dostosowany do konkretnych potrzeb funkcjonalnych rozwiązań zastosowanych w projektowanym systemie informacyjnym. Wdrożenie tych rozwiązań spowodowało zaprojektowanie i budowę kompletnego systemu informacyjnego, w którym SKW stanowi podstawę komunikowania z użytkownikiem systemu (biblioteki), a JIW jest jego rdzeniem. Teoretyczny zamysł nad praktycznymi rozwiązaniami zastosowanymi w funkcjonującym systemie CINIbA wymagał zdefiniowania także innych elementów systemu, takich jak komunikacja wizualna, wizualizacja informacji oraz terminów związanych z użytkownikiem informacji, takich jak środowisko informacyjne, przestrzeń informacyjna, potrzeby informacyjne i komunikacyjne. Te ostatnie nie zostały zresztą dobrze rozróżnione, wydaje się, że Autorka stosuje te terminy zamiennie.

Z przedstawioną tezę pracy związany jest jej **przedmiot**: jest to JIW analizowany i opisywany z punktu widzenia jego miejsca w SKW. Ten punkt widzenia powoduje, że standardowy JIW (w tym przypadku UKD) przekształcany powinien być w JIW-WD, stanowiący uproszczoną wersję JIW. Uproszczony JIW, chociaż jest odrębny w stosunku do JIW, to jednak musi być z nim we właściwym stopniu komplementarny. Jest to nowy punkt widzenia, gdyż o ile w bibliotekach z wolnym dostępem do zbiorów, dla ich porządkowania przestrzennego niezbędne jest stosowanie jakiegoś JIW (często klasyfikacji), to mało zwracano uwagę na problemy związane z wizualizacją tej struktury w fizycznej przestrzeni biblioteki. Tymczasem jest to istotny problem, gdyż bezpośrednio wpływa na ocenę biblioteki, jej poziomu organizacyjnego i jej zasobów (nie tylko zbiorów) przez czytelników. Szczególnie kłopotliwe w tym zakresie wydaje się być zaspokojenie potrzeb zróżnicowanych grup użytkowników o różnym doświadczeniu i umiejętnościach.

Celem badawczym przedstawionej rozprawy jest wskazanie na JIW jako kluczowy element SKW biblioteki akademickiej, którego zadaniem jest zarządzanie (organizacja?) przestrzenią użytkownika biblioteki. Cel ten realizowany był na przykładzie funkcjonowania JIW w SKW CINIbA. Chodziło o to, aby wykazać, że to JIW wpływa i decyduje o funkcjonalności i komunikatywności SKW. Dzieje się tak, ponieważ JIW wykorzystuje SKW do tworzenia interakcji i relacji zarówno w fizycznej, jak i wirtualnej przestrzeni informacyjnej biblioteki. Dodatkowo, w poszczególnych rozdziałach pracy realizowane były cele cząstkowe, w założeniu mające prowadzić do realizacji celu głównego rozprawy. I tak przy pomocy rozdz. 2 zamierzano zaprezentować projekt SKW, jego rozmiary i poziom skomplikowania tego narzędzia, opisując jego złożoność funkcjonalną. Celem rozdz. 3 natomiast było zdefiniowanie JIW-WD oraz opisanie jego funkcji, struktury i słownictwa.

Cechy te odniesione zostały do poszczególnych elementów systemu CINIbA: strefy otwartej, katalogu INTEGRA oraz stref zamkniętych (pracowniczych). Celem rozdz. 4 jest natomiast przedstawienie wyników badań własnych Autorki mających udowodnić przyjętą hipotezę. Badania, które przeprowadzono wśród użytkowników biblioteki wykazały sposób, w jaki posługują się oni SKW w procesie korzystania z jej usług. Autorka rozprawy chciała także sprawdzić, w jakim stopniu towarzyszy temu zrozumienie/świadomość występowania JIW w SKW. Badania te służyły również ustaleniu sposobu indywidualnego (w tym osobistego i subiektywnego) odbioru SKW przez jego użytkowników. Łącznie sformułowano cały system celów badawczych, realizowanych przy użyciu zestawu odpowiednio dobranych metod badawczych.

Jak wynika z wyżej przedstawionej, pobieżnej analizy celów badawczych, w recenzowanej pracy wyróżnić można trzy odrębne, ale logicznie powiązane ze sobą części (część teoretyczna, część projektowa i część badawcza), w których zastosowano odrębne **metody badawcze**, dostosowane każdorazowo do zamierzenia badawczego. W pierwszym rozdziale wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa oraz metody porównawcze. Wykorzystane zostały one do przedstawienia JIW, w szczególności klasyfikacji bibliotecznych stosowanych w różnych, krajowych i światowych bibliotekach naukowych. Ze względu na zakres pracy główną uwagę zwrócono na UKD. Porównania dotyczyły definicji i typologii JIW stosowanych w bibliotekach. W trzecim rozdziale analizowana była dokumentacja projektowa SKW z wykorzystaniem metody jakościowej, co pozwoliło na analizę struktury JIW-WD. W ostatnim rozdziale zaprezentowano wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w formie tradycyjnej i internetowej oraz dwóch eksperymentów. Badania te Autorka wzbogaciła wynikami własnych obserwacji zachowań czytelniczych użytkowników badanego systemu informacyjnego.

1.2. Warsztat badawczy i ocena strony formalnej.

Recenzowana praca jest średniej objętości – całość wraz ze spisami, indeksami oraz kilkoma aneksami liczy 286 stron. Wspomniane **aneksy**, w liczbie pięciu, zajmują około 15 stron pracy. Praca składa się z nienumerowanego wstępu, czterech rozdziałów oraz również nienumerowanego zakończenia. Pracę uzupełnia obszerna **bibliografia** (196 pozycji podzielonych na książki i artykuły, dokumenty niepublikowane oraz serwisy internetowe), spis licznych i obszernych ilustracji, tabel i wykresów, dwa indeksy (osobowy i rzeczowy) oraz wspomniane aneksy. Tytuł rozprawy jest adekwatny do jej treści, odpowiednio

eksponuje zamierzenie badawcze oraz odpowiada przedmiotowi. Wstęp został prawidłowo i logicznie ustrukturyzowany, jest bardzo pomocny czytelnikowi dzięki jasnemu wyłożeniu głównych zamierzeń badawczych, stanu badań, hipotez i celów, metodologii i struktury pracy. Poszczególne rozdziały są poprawnie zaprojektowane pod względem struktury, podporządkowane celom badawczym i zgodne z logiką prowadzenia narracji naukowej. Mają one porównywalną objętość, z wyjątkiem rozdz. 3, szczególnie krótkiego (ok. 30 str.), w którym przedstawiona została rola JIW w SKW. Najbardziej obszerny jest rozdz. 4 (ok. 80 str.), w którym przedstawiono wyniki badań własnych doktorantki.

Warto zwrócić uwagę na poprawność językową tekstu, stosunkowo niewielką (naliczyłem ok. 17) liczbę literówek i błędów interpunkcyjnych.

Odsyłacze bibliograficzne są poprawnie stosowane. Zdarza się, że brak jest przypisu (oraz opisu w bibliografii) w miejscu, gdzie jest to przydatne, np. na s. 8, gdzie mowa jest o współczesnych tendencjach rozwoju JIW w informatologii bez podawania przykładów opisu tego zjawiska. Same opisy bibliograficzne, z punktu widzenia zasad ich tworzenia, zawierają niewielką liczbę drobnych nieścisłości, np. tam, gdzie potrzebne jest pismo proste zamiast kursywy i odwrotnie – niepotrzebnie pojawia się kursywa. Uwagę zwraca duża liczba wykorzystanych serwisów internetowych, których wykaz stanowi odrębną listę. Nota bene, pierwsza pozycja na tej liście umieszczona została tam błędnie, gdyż jest opisem artykułu z czasopisma *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura* i w związku z tym powinien znaleźć się w części bibliografii nazwanej *Książki i artykuły*. Z tym czasopismem Autorka miała wyraźne kłopoty, gdyż w wymienionej części bibliografii (poz. 80) znajduje się artykuł Anny Maj opublikowany w 2017 r. w *Annales...*, gdzie tytuł czasopisma został oznaczony jako *Studia de Cultura*. W ten sam sposób wykonany został przypis na s. 16. Tabele, wykresy i ilustracje są starannie wykonane, czytelne i prawidłowo oznaczone.

W dwóch **indeksach** (osobowym i rzeczowym), w które zaopatrzona jest praca także zdarzają się drobne niedociągnięcia. Pojawiają się np. odrębnie nazwy własne i ich skróty (np. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta i UKD; Klasyfikacja Biblioteki Kongresu i KBK; Sygnatura Wolnego Dostępu i SWD). Poprawnym rozwiązaniem byłoby zastosowanie odsyłacza od skrótu do pełnej nazwy, a tam podanie wszystkich stron na których nazwa występuje, bez względu na formę (pełną lub skróconą). W części przypadków Autorka tak postąpiła. W indeksie nazwisk znalazły się natomiast elementy, które nie powinny się tam znaleźć (np. Wolny dostęp).

Autorka swobodnie i kompetentnie posługuje się terminologią naukową z zakresu nauk o komunikacji społecznej i mediach, w tym informatologii, jasno i poprawnie definiując stosowane terminy, co oznacza, że w wystarczającym stopniu opanowała niezbędne pojęcia funkcjonujące w teorii tych nauk. Pewnym utrudnieniem jest czasem brak pełniej definicji terminu w miejscu jego pierwszego użycia.

1.3. Dobór źródeł.

Realizacja zamierzonego w pracy projektu badawczego musiała zostać przeprowadzona w oparciu o różnorodne źródła, nie tylko typową literaturę naukową (książki, artykuły naukowe), ale także dokumenty niepublikowane (głównie materiały projektowe CINIbA) i serwisy internetowe, w tym wielu bibliotek naukowych, polskich i zagranicznych. Wymagało to od Autorki znacznego nakładu pracy, związanego ze zgromadzeniem danych oraz przeprowadzeniem żmudnej i szczegółowej analizy zebranego materiału, w tym materiałów niepublikowanych, stanowiących dokumentację projektową systemu informacyjnego, będącego przedmiotem pracy doktorskiej. Bibliografia zawiera opisy publikacji polsko- i anglojęzycznych, z wyraźną przewagą tych pierwszych. Zarówno bibliografia pracy, jak i źródła wyszczególnione w innych spisach dobrane są trafnie, w pełni i prawidłowo wykorzystane, oprócz drobnych niedociągnięć wspomnianych wcześniej.

2. Ocena merytoryczna pracy i jej wartości naukowej

Tekst pracy doktorskiej zaczyna się typowo od Wstępu, który zawiera standardowe elementy i informacje. Już w pierwszym zdaniu Autorka charakteryzuje przedmiot i zakres pracy, stwierdzając, że opracowanie, wdrażanie, utrzymanie i rozwijanie JIW na potrzeby projektowania SKW (komunikowanie za pomocą obrazu) w bibliotekach akademickich to dynamicznie rozwijający się kierunek teoretyczno-praktyczny o charakterze interdyscyplinarnym. W tych zastosowaniach JIW używany jest w celu organizacji rozmieszczenia zbiorów w bibliotekach akademickich, ale także dla umożliwienia użytkownikom nawigowania po gmachu bibliotecznym i zasobach ulokowanych w tzw. strefach wolnego dostępu (WD). W tej części pracy dowiadujemy się także o pochodzeniu pomysłu recenzowanej pracy: jej autorka uczestniczyła jako kierowniczka w pracach Zespołu ds. opracowania systemu komunikacji wizualnej CINIbA, powołanego przez jego dyrektora. Odpowiedzialna była za szeroko rozumianą komunikacją biblioteki z otoczeniem. We **Wstępie** wyjaśniona została geneza CINIbA oraz decyzji dotyczących zastosowania UKD w

jej SKW. Przedstawiono udowodnianą w pracy hipotezę, przedmiot badań oraz krótką historię rozwoju podobnych projektów, polskich i zagranicznych. W tym aspekcie wydaje się niejasne stwierdzenie o braku możliwości wyszukania w bibliotece z wolnym dostępem do zbiorów relewantnych materiałów bez pomocy bibliotekarza dziedzinowego (s. 16). Wykazane zostały związki przedmiotu pracy z ekologią informacji, architekturą informacji oraz jej wizualizacją. Przedstawiając układ pracy Autorka nadmieniła, że rozdziały 1-3 przedstawiają zagadnienia teoretyczne (s. 18). Nie do końca można się z tym zgodzić; w rozdz. 2 i 3 przedstawione zostały bowiem bardzo praktyczne rozwiązania wdrożeniowe systemu CINiBA.

Wprowadzający i teoretyczny charakter ma **rozd. 1**, w którym opisano system komunikacji wizualnej biblioteki hybrydowej z wolnym dostępem do zbiorów, oznaczany symbolem SKW-WD. Zdefiniowano podstawowe terminy, takie jak wizualizacja informacji, komunikacja wizualna, komunikowanie naukowe, system komunikacji wizualnej, w tym SKW biblioteki hybrydowej. Autorka twierdzi, że komunikacja przy pomocy tekstu (pisanego) jest nie dość szybka i ekonomiczna, przez co niezbędne jest jej wzmocnienie przez użycie obrazów. Dodatkowo, jak można wnioskować z tekstu (s. 22) zastosowanie takiej wizualizacji skraca czas dostarczania informacji użytkownikowi. Pisząc o użytkownikach, rozumianych jako czytelnicy i pracownicy biblioteki, Autorka niezbyt precyzyjnie definiuje tę część systemu informacyjnego, gdyż najpierw pisze o relacjach systemu z jego użytkownikami i otoczeniem, a następnie stwierdza, że użytkownicy stanowią ważny element otoczenia systemu (s. 27). Z użytkownikami bibliotek Autorka łączy takie zagadnienia, jak środowisko informacyjne, potrzeby, zachowania i bariery informacyjne. Wskazuje, że zmiany zachodzące w cyfrowym środowisku informacyjnym wpływają na informacyjną działalność biblioteczną, choć ich egzemplifikacja przy pomocy zjawiska wymiany ról między nadawcą i odbiorcą informacji nie do końca odpowiada rzeczywistości, gdyż w bibliotekach zachodzi ona znacznie wolniej niż w środowisku sieci globalnych. W tym rozdziale krótko omówione zostały także problemy architektury bibliotecznej (bibliotek uczelnianych) i języków informacyjno-wyszukiwawczych. W tym pierwszym obszarze wskazano na zmiany rozszerzające przestrzeń dostępną dla użytkownika zewnętrznego (nie tylko zresztą dla niego, bo bibliotekarze także korzystają z wolnego dostępu), zwanego w dalszej części pracy czytelnikiem. W drugim omówione zostały definicje i typologie JIW, ich funkcje i zastosowania. Na koniec przedstawiono możliwości wykorzystania UKD w nowym środowisku informacyjnym. Nie ustrzeżono się przy tym drobnych nieścisłości, np. na str. 48 mowa jest o konieczności przeprojektowania wielu elementów JIW, w tym jego języka. Na str. 53 mowa jest o czasopismach ułożonych na początku każdej dziedziny (gdzie dziedzina

ma początek?). Odnotować można brak w spisie treści podziału podrozdziału 1.4 na mniejsze części. Podział czterech części trzeciego poziomu podziału, oznaczone od 1.4.1 do 1.4.4 widoczny jest tylko w treści tego rozdziału.

Rozdział 2 ma charakter znacznie bardziej wdrożeniowy. Poświęcony został opisowi SKW CINiBA. W kolejnych podrozdziałach przedstawione zostały następujące po sobie zagadnienia implementacji SKW, który nie tylko wspiera procesy informacyjne, zachodzące w bibliotece, ale przede wszystkim buduje zaufanie użytkownika do tej organizacji. Dobrze zaprojektowana warstwa wizualna, odpowiedni dobór materiałów i nośników, mobilność, kompatybilność i elastyczność systemu sprzyjają właściwemu funkcjonowaniu biblioteki. Rozdział 2 podzielony został na cztery podrozdziały. Podobnie jak w poprzednim rozdziale, podrozdział 2.2 podzielony został na mniejsze części, czego nie uwzględniono w spisie treści. W pierwszej części rozdz. 2 opisana została koncepcja CINiBA jako biblioteki hybrydowej. Omówiona została koncepcja biblioteki jako budynku ze strefą wolnego dostępu. Podrozdział 2.2 zawiera pięć mniejszych części, w których omówiona została koncepcja projektowa CINiBA: nośniki i treści w strefach ogólnodostępnej, wolnego dostępu i pracowniczej; nośniki i treści na regałach w strefie wolnego dostępu; kolorystyka, montaż i mocowanie w SKW; SKW w przestrzeni fizycznej i rozmieszczenie informacji; SKW w przestrzeni wirtualnej. Jak wynika z tego wyliczenia, rozdz. 2 służy przedstawieniu profesjonalnego projektu przestrzeni informacyjnej (fizycznej i wirtualnej) systemu CINiBA. Drobną uwagą dotyczącą tego rozdziału dotyczy określenia *kody PANTONE*, którego znaczenie nie zostało wyjaśnione. W kolejnym podrozdziale (2.3) opisano cechy funkcjonalne SKW CINiBA. Za Osinską wymienionych jest dziewięć funkcji wizualizacji informacji, realizowanych również przez SKW CINiBA. Dodatkowo wymienione zostały funkcje realizowane przez JIW, takie jak logistyczna, udogodnieniowa, komunikowania wizualnego. W tej części Autorka pisze o relacjach nadrzędno-podrzędnych, które chyba częściej w literaturze nazywane są hierarchicznymi. Ostatni podrozdział (2.4) poświęcony został pracom wdrożeniowym i utrzymaniu SKW CINiBA.

Kolejny, **trzeci rozdział** poświęcony został w całości JIW-WD stosowanemu w CINiBA. W kolejnych podrozdziałach JIW-WD został zdefiniowany, opisano jego funkcjonalność, strukturę (ten rozdz. 3.3 podzielony został na cztery części, bez odzwierciedlenia w spisie treści), słownictwo i gramatykę oraz sposób funkcjonowania w katalogu INTEGRO oraz w zamkniętych strefach magazynowej i pracowniczej. Niektóre stwierdzenia mogą budzić wątpliwości, np. zdanie *W JIW-WD każda z trzech funkcji głównych ma swoje dopełnienie w postaci funkcji JIW-WD* (s. 137) jest niezrozumiałe. Może

chodziło o to, że każda funkcja JIW-WD ma dopełnienie w JIW? Tak by wynikało ze schematu 1 na następnej stronie. Podobnie zdanie *SWD opiera się na UKD, który pełni w WD funkcję klasyfikacji* (s. 148) jest trochę zaskakujące, bo oznacza, że klasyfikacja pełni rolę klasyfikacji.

Ostatni, **czwarty i najbardziej obszerny rozdział** zawiera opis badań własnych doktorantki. Przedstawione zostały w nim badania JIW jako kluczowego elementu SKW biblioteki hybrydowej, będącego narzędziem zarządzania informacją. Badania, które przeprowadzono wśród użytkowników CINIbA, służyły wskazaniu sposobów posługiwania się SKW przez użytkowników podczas korzystania z usług biblioteki. Celem badań było także sprawdzenie stopnia świadomości występowania JIW w SKW. Kolejnym celem badania było ustalenie indywidualnego (w tym osobistego i subiektywnego) odbioru SKW przez jego użytkowników. Proces badawczy przeprowadzono za pomocą następujących metod: studium przypadku systemu CINIbA, analiza dokumentacji SKW CINIbA, obserwacja oraz metody jakościowe, takie jak wywiad. Dla realizacji celu przeprowadzono badania z wykorzystaniem ankietyzacji stacjonarnej i internetowej, a w jej ramach dwa rodzaje eksperymentów. Badanie ankietowe objęło część dotyczącą łatwości poruszania się po bibliotece oraz część dotyczącą układu elementów JIW. W formularzu ankiety zawarto polecenia wykonania dwóch ćwiczeń będących eksperymentami wynikającymi z hybrydowości CINIbA, czyli jej funkcjonowania w formie fizycznej i wirtualnej. Ich zadaniem było odtworzenie procesu wyszukiwania książki lub czasopisma znajdujących się w strefie wolnego dostępu. Do formularza można zgłosić kilka uwag, w szczególności braku pewnych opcji do wyboru, np. w zestawie odpowiedzi o sposób wyszukiwania (s. 166) zabrakło możliwości uzyskania pomocy od kolegi lub innej osoby poza bibliotekarzem, a w zestawie opinii o SKW niewiele przewidziano opinii negatywnych (s. 167, 209). W efekcie realizacji badań uzyskano istotne wnioski. Większość badanych uzyskała bardzo dobre wyniki z realizacji ćwiczeń. Średnia skuteczność wyniosła 82% dla ćwiczenia 1 i 83,55% dla ćwiczenia 2. Wyniki eksperymentów przeanalizowano z perspektywy różnych zmiennych. Niektóre, jak płeć nie miały znaczącego wpływu na przebieg i wyniki eksperymentów, ale odnotowano również czynniki o dostrzegalnym znaczeniu dla procesu realizacji obu ćwiczeń. Był nim m.in. wiek ankietowanych i otwartość na korzystanie z nowych narzędzi. Dzięki przeprowadzonym badaniom uzyskano istotne wnioski. Dotyczą one zarówno SKW jako całości, jak i przede wszystkim jego JIW. Wnioski te odnoszą się do dwóch kontekstów – cech i funkcjonalności SKW przez pryzmat użytkowników informacji – ich zachowań informacyjnych, potrzeb i

barier, a także współtworzenia fizycznej przestrzeni biblioteki, której SKW stanowi integralny element.

Należy zgodzić się z Autorką, że studium przypadku Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej, analiza dokumentacji projektowej SKW, wiedza praktyczna i obserwacja własna, a przede wszystkim ankietyzacja i przeprowadzone eksperymenty potwierdzają przyjętą w dysertacji hipotezę, iż kluczowym składnikiem (elementem) systemu komunikacji wizualnej biblioteki akademickiej jest język informacyjno-wyszukiwawczy. System komunikacji wizualnej CINIiBA nie mógłby istnieć bez JIW (oraz JIW-WD). To język odgrywa w nim kluczową rolę narzędzia organizacji treści oraz zarządzania informacją. Kluczowa rola JIW w SKW biblioteki polega na dynamicznym organizowaniu struktury SKW i jego funkcjonalności. Spójność i logika JIW decydują o komunikatywności SKW. Ankietyzacja i doświadczenia przeprowadzone wśród użytkowników CINIiBA, poparte obserwacją potwierdziły, że JIW to narzędzie kodyfikujące przestrzeń informacyjną biblioteki. Znaczenia tych osiągnięć pracy nie umniejsza fakt pewnych niejasności ostatniej części tekstu, tak jak na s. 243, gdzie mowa jest o funkcji optymalizatora, którą pełni modyfikacja wersji wyjściowej JIW-WD. Na str. 244 mowa jest o języku mającym postać graficzną. Domyślam się, że chodziło o wyrażenia języka? Również stwierdzenie, „że SKW to fizyczne wyrażenie JIW” (s. 244) może być mylące. Raczej SKW jest zbiorem tekstów JIW, jest jakby dokumentem zapisanym w wyspecjalizowanym języku: JIW.

Podsumowując tę część recenzji pragnę podkreślić wysoką ocenę merytoryczną pracy doktorskiej, której nie podważają niezbyt liczne uwagi krytyczne. Na podkreślenie zasługuje wielka ilość pracy włożona w badania empiryczne, których opis stanowi większą część tekstu. Co istotne, w pracy doktorskiej opisane zostały praktyczne rozwiązania zastosowane w dużej bibliotece naukowej, które przygotowane zostały z bezpośrednim uczestnictwem Autorki. Rozwiązania te mają charakter prototypowy, gdyż nie istniały powszechnie dostępne dobre praktyki w tym zakresie. Praca ta jednocześnie wyznacza nowe kierunki dalszych badań i ma znaczenie praktyczne, gdyż może i powinna być wykorzystana do doskonalenia rozwiązań przyjętych w polskich bibliotekach oferujących użytkownikom wolny dostęp do zbiorów. Z pewnością może służyć także projektantom nowych tego rodzaju zasobów, jako zbiór informacji o dobrych praktykach w tym zakresie. Nie ulega wątpliwości, że Autorce udało się wykreować narzędzie oceny systemów komunikacji wizualnej, nad którym warto prowadzić dalsze prace, w tym wykorzystać go do kolejnych badań użytkowników takich systemów.

Na koniec warto zwrócić także uwagę na obfity (jak na ten etap rozwoju naukowego), wartościowy dorobek publikacyjny Doktorantki, w którym łączy ona swoje zainteresowania zarówno bibliotekami, w tym organizacją ich działalności, jak i nowymi technologiami informacyjnymi. W szczególności warto zauważyć wiele publikacji dotyczących organizacji informacji naukowej w środowisku szkoły wyższej, w tym artykuły bezpośrednio związane z tematyką pracy doktorskiej, zamieszczany w renomowanych źródłach. Jest ona także znana z działalności popularyzatorskiej.

3. Konkluzje.

Pomimo przedstawionych drobnych uwag o charakterze metodologicznym i formalnym, uważam, że recenzowaną pracę należy ocenić bardzo dobrze. Jej Autorka udowodniła swoją sprawność badawczą oraz umiejętność wyciągania poprawnych wniosków z uzyskiwanych wyników badań. Problem badawczy został postawiony poprawnie, a praca zawiera opis jego oryginalnych rozwiązań badawczych. Badania zostały zaprojektowane i wykonane zgodnie z ogólnie przyjętą metodologią badań naukowych. Praca udowadnia dobrą wiedzę teoretyczną Autorki w zakresie nauk o komunikacji społecznej i mediach oraz umiejętność jej praktycznego wykorzystania. Autorka wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W związku z powyższym z całym przekonaniem stwierdzam, że praca doktorska p. mgr Jadwigi Witek pt. *Język informacyjno-wyszukiwawczy w systemie komunikacji wizualnej biblioteki akademickiej* **spełnia** wymagania stawiane w art. 13 *Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym* z dn. 14.03.2003 r. i **może być przedstawiona do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Kraków, dnia 10.10.2024

dr hab. Marek Nahotko, prof. UJ